

Józef Biolik

Akademia Ekonomiczna w Katowicach

PROBLEMY OCENY I POMIARU JAKOŚCI KSZTAŁCENIA W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM

Abstrakt

Problematyka dotycząca jakości kształcenia jest kluczowym elementem funkcjonowania szkół wyższych. Badanie jakości kształcenia szkolnictwa wyższego w Polsce jest dopiero w fazie rozwoju. Podnoszenie poziomu kształcenia studentów przynosi korzyści w postaci dobrze przygotowanych absolwentów na konkurencyjnym rynku pracy.

W komunikacie porusza się problemy definiowania jakości kształcenia oraz determinanty zapewnienia jakości kształcenia, europejskie standardy dotyczące wewnętrznego i zewnętrznego systemu zapewnienia jakości, rolę Państwowej Komisji Akredytacyjnej i środowiskowych komisji akredytacyjnych. Próba oceny jakości kształcenia w szkołach wyższych są studenckie oceny jakości kształcenia oraz rankingi.

1. Wstęp

Dynamiczny rozwój i umasowienie szkolnictwa wyższego, rozwój współpracy z uczelniami zagranicznymi, wzrost wymagań klientów oraz ostra konkurencja na rynku usług edukacyjnych stawiają jakość kształcenia w centrum uwagi. Zapewnienie jakości kształcenia jest także jednym z zadań wynikających z deklaracji bolońskiej. W większości systemów szkolnictwa wyższego w Europie używa się wartości granicznej określonej jako minimalne standardy kształcenia. Te minimalne standardy kształcenia określa się za pomocą obszernej definicji wiedzy i umiejętności do opanowania przez studentów. Standardy zapewniają pewną minimalną jakość i porównywalność jednostek i programów nauczania w całym obszarze kształcenia.

Problem definiowania jakości kształcenia, a tym bardziej problem pomiaru tej jakości jest bardzo złożony i wieloaspektowy. Komunikat porusza problemy i aspekty definiowania jakości kształcenia, charakteryzuje obszary zewnętrznego i wewnętrznego systemu zapewnienia jakości kształcenia, rolę i obszary studenckich opinii o jakości kształcenia w szkołach wyższych. Ostatnia część komunikatu

poświęcona jest rankingom wyższych uczelni, publikowanych w środkach masowego przekazu, a będących próbą pomiaru jakości kształcenia.

2. Próba definicji jakości kształcenia

Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym jest pojęciem bardzo złożonym. Ta złożoność zagadnienia polega na tym, że nie może ono zostać opisane za pomocą jednego wskaźnika. Różne podmioty bezpośrednio zainteresowane procesem kształcenia na poziomie wyższym dostrzegają odmienne charakterystyki wpływające na jakość i dlatego trudno wskazać jedną, powszechnie akceptowaną definicję jakości kształcenia. Wielu autorów [3; 6] kształcenie traktuje jako usługę edukacyjną, przypisując jej takich takie cechy, jak: niematerialny charakter, jednoczesność świadczenia i korzystania z usługi, nietrwałość i brak możliwości magazynowania, ścisły związek usługi z osobą wykonawcy, komplementarność i substytucyjność usług i dóbr materialnych, niemożność nabycia prawa własności usługi. Szeroko rozumiany proces kształcenia obejmuje proces nauczania – uczenia się, oraz pomiar jego wyników. Kształcenie jest związane z trzema elementami: nauczycielem, uczniem i programem nauczania, a rezultatem procesu kształcenia jest wykształcenie. E. Skrzypek zwraca uwagę, że jakość kształcenia zależy od „materiału”, na który z jednej strony składają się studenci, a z drugiej mistrzowie, autorytety naukowe i moralne. Stąd też, aby mieć wyobrażenie o jakości kształcenia, konieczne jest śledzenie relacji mistrz–uczeń. Warto także uświadomić sobie, że jakość procesu kształcenia zależy od wielu czynników, nie zawsze związanych z postawą nauczyciela akademickiego czy studenta. Wymienione cechy determinują pojmowanie jakości procesu kształcenia jako kategorii subiektywnej, wartościowanej przez odbiorców – klientów szkoły wyższej. W literaturze w odniesieniu do szkolnictwa wyższego mają zastosowanie dwa podejścia: **wynikowe**, zorientowane na rezultaty, i **normatywne** oparte na analizie warunków sprzyjających osiągnięciu oczekiwanego celu w procesie kształcenia. W podejściu wynikowym jakość procesu kształcenia będzie oceniana przez jakość absolwenta szkoły wyższej. W podejściu normatywnym jakość jest oceniana przez jakość warunków, w jakich osiągnany jest rezultat. Szkoła jest więc odpowiedzialna za zapewnienie jak najlepszych warunków do osiągnięcia założonego efektu procesu kształcenia. Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym jest zagadnieniem bardzo złożonym, a przyjęte kryteria oceny powinny uwzględniać zarówno zasoby szkoły wyższej, jak i wiedzę organizacyjną. Tak więc jakość kształcenia jawi się jako zmienna zależna od wielu wzajemnie powiązanych i wzajemnie oddziałujących na siebie czynników.

W tradycji akademickiej jakość kształcenia utożsamiana jest z wysokimi standardami i traktowana zamiennie z doskonałością.

Jeśli się weźmie pod uwagę zróżnicowane oczekiwania stron zainteresowanych, jakość kształcenia i kryteria jej oceny zależą od przyjętego punktu odniesienia. I tak:

- przedmiotem zainteresowania rządu (ministerstwa) jest efektywność finansowa szkół wyższych (sposób wydatkowania przez uczelnie pieniędzy publicznych),
- przedmiotem zainteresowania środowiska akademickiego są standardy akademickie,
- przedmiotem zainteresowania odbiorców usług edukacyjnych (pracodawców, rodziców, kandydatów na studia, studentów) jest użyteczność społeczna.

Z powyższego można wyodrębnić dwie kategorie stron zainteresowanych jakością kształcenia, a tym samym formułowaniem kryteriów jej oceny – uczelnie oraz ich otoczenie.

Uczelnie z jednej strony zainteresowane są jak najwyższym poziomem świadczonych usług, z drugiej jednak – rentownością funkcjonowania bądź racjonalnością wykorzystania przyznanych dotacji.

3. Zewnętrzne i wewnętrzne systemy zapewniania jakości kształcenia

Standardy i wskazówki przyjęte przez ministrów ds. szkolnictwa wyższego z państw sygnatariuszy procesu bolońskiego na konferencji w Bergen, a dotyczące zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego zapewnienia jakości w szkolnictwie wyższym opierają się na następujących zasadach [3]:

- jednostki prowadzące kształcenie w ramach szkolnictwa wyższego ponoszą główną odpowiedzialność za jakość oferowanego kształcenia i zapewnienie jakości,
- należy chronić interes społeczeństwa w obszarze jakości i standardów szkolnictwa wyższego,
- należy rozwijać programy akademickie dla studentów oraz innych beneficjentów szkolnictwa wyższego i poprawiać ich jakość,
- należy zapewnić skuteczne i sprawne struktury organizacyjne, w ramach których można prowadzić i wspierać powyższe programy akademickie,
- ważnymi elementami są: przejrzystość procesów zapewnienia jakości oraz wykorzystanie w nich zewnętrznej wiedzy specjalistycznej,
- należy promować kulturę jakości wewnątrz instytucji szkolnictwa wyższego,
- zapewnienie jakości dla celów odpowiedzialności musi być w pełni zgodne z zapewnieniem jakości dla celów osiągnięcia poprawy,
- instytucje powinny mieć możliwość demonstrowania swojej jakości zarówno w kraju, jak i zagranicą,
- stosowane procesy nie powinny tłumić różnorodności oraz innowacji.

W Polsce wykształcił się binarny model systemu akredytacyjnego, składający się z dwóch pionów:

- centralnego (państwowego), reprezentowanego przez Państwową Komisję Akredytacyjną, działającą od stycznia 2002 r.,

- środowiskowego, reprezentowanego przez komisje akredytacyjne stworzone przez grupy uczelni jednego typu, zainteresowane akredytacją grup kierunków studiów: (Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna, Komisja Akredytacyjna Uczelni Technicznych, Komisja Akredytacyjna Uczelni Medycznych, Komisja Akredytacyjna Kierunków Ekonomicznych – FPAKE, Komisja Akredytacyjna Uczelni Rolniczych, Komisja Akredytacyjna Uczelni Artystycznych, Komisja Akredytacyjna Uczelni Pedagogicznych, Komisja Akredytacyjna Akademii Wychowania Fizycznego oraz Komisja Stowarzyszenia Edukacji Menedżerskiej „FORUM”).

Państwową Komisję Akredytacyjną powołuje minister nauki i szkolnictwa wyższego. PKA prowadzi krajową akredytację obowiązkową na poziomie studiów pierwszego i drugiego stopnia we wszystkich uczelniach wyższych (publicznych i niepublicznych) oraz przedstawia ministrowi opinie i wnioski dotyczące m.in.:

- utworzenia uczelni,
- przyznania uczelni uprawnienia do prowadzenia studiów wyższych na określonym kierunku i poziomie kształcenia,
- oceny jakości kształcenia na danym kierunku,
- przestrzegania warunków prowadzenia studiów wyższych.

Ocena kierunku studiów przeprowadzana jest w przypadku: kierunku nowo utworzonego, ubiegania się uczelni o uruchomienie studiów drugiego stopnia (magisterskich), wytypowania danego kierunku i uczelni przez prezydium PKA, wniosku ministra.

Postępowanie oceniające obejmuje: samoocenę, wizytację zespołu oceniającego oraz przygotowanie raportu zawierającego ocenę jakości kształcenia. Na tej podstawie prezydium PKA podejmuje uchwałę, w której zawarte są: ocena przestrzegania warunków prowadzenia studiów wyższych, zalecenia oraz ocena jakości kształcenia. Ocena może być: wyróżniająca, pozytywna, warunkowa oraz negatywna. Uchwała w sprawie oceny warunkowej zawiera wykaz zaleceń oraz terminy ich realizacji. Uchwała Komisji jest przekazywana ministrowi oraz uczelni lub wnioskodawcy. W przypadku negatywnej oceny kształcenia – uwzględniając rodzaj i zakres stwierdzonych naruszeń – minister cofa albo zawiesza uprawnienie do prowadzenia studiów wyższych na danym kierunku i poziomie kształcenia.

Drugim segmentem polskiego zewnętrznego systemu zapewnienia jakości są środowiskowe komisje akredytacyjne, które zostały powołane do życia przez konferencje rektorów odpowiednich grup uczelni. Podstawowym celem środowiskowych komisji akredytacyjnych jest zapewnienie dobrej jakości edukacji w polskich uczelniach i dostosowania jej do standardów europejskich.

Komisje środowiskowe oferują akredytację kierunków stosownie do ich profilu na obydwu poziomach kształcenia i są otwarte dla wszystkich podmiotów szkolnictwa wyższego w Polsce. Standardy akredytacji określają tu progową jakość kształcenia zazwyczaj na poziomie wyższym niż wymagania ustawowe i MNiSzW, bę-

dającą podstawą akredytacji PKA. Akredytacja prowadzona przez komisje środowiskowe jest dobrowolna, odpłatna i przyznawana na okres 3-5 lat.

Procedury akredytacji przyjęte przez agencje środowiskowe są podobne i składają się z następujących kroków:

- aplikacji o akredytację uczelni lub jej jednostki oferującej kierunek studiów, przygotowania raportu z samooceny przez tę uczelnię,
- powołania zespołu oceniającego, którego zadaniem jest przeprowadzenie przeglądu i oceny kierunku studiów oferowanych przez jednostkę wnioskującą o akredytację, zgodnie ze standardami przyjętymi przez komisję,
- podjęcia decyzji w sprawie przyznania lub odmowy akredytacji przez Komisję Akredytacyjną.

Standardy i kryteria jakości Komisji Akredytacyjnej FPAKE obejmują następujące elementy [2]:

- misję i strategię (środowisko, misję, pozycję i cele strategiczne, organizację i zarządzanie),
- studentów (profil absolwenta, kryteria i procedury selekcji, monitorowanie i wspomaganie postępów w nauce, pomoc w planowaniu i rozpoczęciu zatrudnienia, warunki rozwoju osobowego),
- wykładowców (liczbę i strukturę zatrudnionych wykładowców, politykę personalną i zarządzanie kadrami, rozwój zawodowy i kształcenie kadr),
- zasoby materialne i administrację (zarządzanie finansami, pomieszczenia dydaktyczne i ich wyposażenie, bibliotekę, czytelnię, laboratoria komputerowe i oprogramowanie, obsługę administracyjną działalności dydaktycznej),
- procesy dydaktyczne (specjalizację dydaktyczną ośrodka, tworzenie oferty dydaktycznej, treści programowe, metody kształcenia, narzędzia i materiały dydaktyczne, system oceniania studentów, ewaluację procesu kształcenia i jego rezultatów),
- badania naukowe (aktywność naukowo-badawczą, innowacyjność),
- wpływ na otoczenie (rolę w kształtowaniu środowiska gospodarczego i intelektualnego w kraju i w regionie, umiędzynarodowienie uczelni – wydziału).

Każde z 90 kryteriów elementarnych jest oceniane jako: spełnione bardzo dobrze, spełnione wystarczająco lub spełnione niedostatecznie (niespełnione), lub też może pojawić się czwarty wariant „nie jest stosowalne”. Wniosek o przyznanie akredytacji jest stawiany, gdy oceniany kierunek spełnia co najmniej $\frac{2}{3}$ wszystkich kryteriów z oceną przynajmniej „spełnione wystarczająco”, w tym wszystkie kryteria wyróżnione. Wyróżnionymi kryteriami oceny, wymagającymi bezwzględnego spełnienia są:

- profil absolwenta,
- liczba i struktura zatrudnionych wykładowców,
- rozwój zawodowy i kształcenie kadr,
- pomieszczenia dydaktyczne i ich wyposażenie,
- specjalizacja dydaktyczna ośrodka,

- treści programowe,
- metody kształcenia, narzędzia i materiały dydaktyczne,
- aktywność naukowo-badawcza.

Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich traktuje zapewnienie jakości kształcenia wyższego jako jeden z głównych kierunków swojego działania. Komisja Akredytacyjna KRASP powołana w 2001 r. stanowi forum współdziałania komisji akredytacyjnych powołanych przez konferencje rektorów poszczególnych typów szkół działających w ramach KRASP. Podstawowym zadaniem Komisji Akredytacyjnej KRASP jest dbanie o poprawność standardów i procedur akredytacyjnych stosowanych przez komisje środowiskowe oraz koordynowanie ich działań, a zwłaszcza uzgadnianie zasad i trybu postępowania akredytacyjnego.

Porównując dwa piony systemu akredytacji, można zauważyć, że akredytacja PKA służy przede wszystkim uzyskiwaniu przez uczelnie potwierdzenia, że prowadzone przez nie kierunki wypełniają ogólnopolskie, zatwierdzone przez MNiSzW minimalne wymagania progowe. Z kolei akredytacja środowiskowa skłania się bardziej ku biegunowi ewaluacji.

Jak stwierdza E. Chmielecka [1], „Niestety żadna z polskich instytucji akredytacyjnych nie bada rezultatów procesów kształcenia i nie czyni z nich, a zwłaszcza z kwalifikacji absolwentów podstawy do oceny jakości”.

Europejskie standardy dotyczące wewnętrznego zapewnienia jakości w szkolnictwie wyższym opracowane przez Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Zapewnienia Jakości w Szkolnictwie Wyższym (ENQA) i przyjęte na konferencji europejskich ministrów do spraw szkolnictwa wyższego w Bergen sformułowano w sposób następujący.

1. Polityka oraz procedury zapewnienia jakości. Instytucje szkolnictwa wyższego powinny mieć politykę oraz związane z nią procedury w zakresie jakości i standardów oferowanych przez siebie programów oraz ich efektów. Deklaracja polityki będzie obejmować m.in. relacje między działalnością dydaktyczną a badawczą, organizację zapewnienia jakości, obowiązki jednostek organizacyjnych uczelni w zakresie zapewnienia jakości, zaangażowanie studentów w zapewnienie jakości, sposoby wdrażania, monitorowania i korygowania polityki.

2. Zatwierdzanie, monitoring i okresowy przegląd programów oraz ich efektów. Uczelnie powinny dysponować oficjalnymi mechanizmami zatwierdzania, okresowego przeglądu oraz monitorowania swoich programów oraz ich efektów.

3. Ocenianie studentów. Studenci powinni być oceniani według opublikowanych i konsekwentnie stosowanych kryteriów, przepisów i procedur.

4. Zapewnienie jakości kadry dydaktycznej. Uczelnie powinny posiadać metody gwarantujące, aby kadra prowadząca zajęcia dysponowała odpowiednimi kwalifikacjami i kompetencjami.

5. Zasoby do nauki oraz środki wsparcia dla studentów. Uczelnie powinny zagwarantować, by zasoby wspomagające naukę studentów były wystarczające i odpowiednie dla każdego z oferowanych programów.

6. Systemy informacyjne. Uczelnie powinny gromadzić, analizować i wykorzystywać stosowne informacje dotyczące skutecznego zarządzania oferowanymi programami studiów oraz innymi działaniami.

7. Publikowanie informacji. Uczelnie powinny publikować aktualne, bezstronne i obiektywne informacje na temat oferowanych przez siebie programów oraz ich efektów.

4. Opinie i oceny studenckie

Jednym z elementów wewnętrznego systemu zapewnienia jakości kształcenia są ankiety studenckie dotyczące oceny zajęć dydaktycznych. Z reguły pytania dotyczą:

- poziomu przygotowania i sposobu prowadzenia zajęć: przystępności i nowoczesności,
- zdyscyplinowania prowadzących zajęcia (regularności zajęć, rozpoczynania i kończenia zajęć),
- dostępności dla studentów prowadzącego zajęcia,
- przejrzystości systemu zaliczania zajęć,
- stosunku prowadzącego zajęcia do studentów,
- zgodności z programem (sylabusem).

Oprócz badania opinii studentów na temat jakości prowadzonych zajęć dydaktycznych w uczelniach konstruowane są modele charakterystyki wymiarowej i jakości kształcenia opracowane na podstawie badań ankietowych postaw studentów. Interesujące badanie przeprowadzono w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie oraz Akademii Ekonomicznej w Poznaniu [4] (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu). Na podstawie badań przeprowadzonych w SGH opracowano charakterystykę wymiarową jakości kształcenia. Charakterystyka ta wyrażona została za pomocą 17 zagregowanych kompleksowych wymiarów, czyli zdolności uczelni do:

- przekazywania najnowszej wiedzy w sposób profesjonalny,
- tworzenia korzystnego klimatu dla działalności organizacji studenckich i studenckich kół naukowych,
- doradzania w wyborze profilu studiów i kariery zawodowej,
- kształtowania samodzielności u swoich studentów,
- stwarzania jej studentom warunków do samodzielnego planowania programów studiów,
- zaspokajania potrzeb bytowych studentów, np. oferowania obiadów, akademików, stanowisk komputerowych,
- kształcenia umiejętności dydaktycznych u swoich studentów,
- organizowania jej studentom swobodnego dostępu do źródeł informacji związanej z nauką,
- stwarzania możliwości studiowania niepełnosprawnym,

- zapewnienia infrastruktury sprzyjającej wysokiemu komfortowi studiowania,
- weryfikowania wiedzy ekonomicznej podczas egzaminów końcowych,
- kształcenia w zakresie podstawowej wiedzy i umiejętności ekonomisty,
- kształcenia w zakresie obsługi komputera,
- kształcenia w zakresie współczesnych technik komunikowania się ekonomisty, np. języków obcych, negocjowania,
- kształcenia odzwierciedlającego aktualne zagadnienia praktyki gospodarczej,
- oferowania dodatkowych atrakcyjnych form zdobywania wiedzy, np. staży, praktyk zagranicznych,
- poważnego traktowania nauki języków obcych.

Model jakości można przedstawić w następującej postaci:

$$Q_k = 0,201 q_1 + 0,012 q_2 + 0,030 q_3 + 0,060 q_4 + 0,126 q_5 + 0,010 q_6 + 0,0002 q_7 + \\ + 0,056 q_8 + 0,005 q_9 + 0,018 q_{10} + 0,004 q_{11} + 0,028 q_{12} + 0,012 q_{13} + 0,092 q_{14} + \\ + 0,057 q_{15} + 0,185 q_{16} + 0,104 q_{17},$$

gdzie: Q_k – jakość kształcenia,

q_i – jakości cząstkowe odpowiadające poszczególnym cechom zagregowanym kształcenia.

Z wyników tych S. Doroszewicz [4] wyciąga następujące wnioski:

1) stacjonarne studia ekonomiczne w SGH postrzegane i oceniane przez studentów tej uczelni są zorientowane przede wszystkim na kształtowanie osobowości ucznia (model osobowy); SGH przede wszystkim kształci umiejętność podejmowania decyzji gospodarczych (suma wag 0,42);

2) na drugim planie kształcenia widoczne są dwa aspekty edukacji związane z modelami: poznawczym i systemu zachowania (sumy wag 0,29; 0,27);

3) marginalnie przedstawia się natomiast kształcenie ukierunkowane na cele społeczne (model społeczny; suma wag 0,03)¹

5. Rankingi

Jedną z metod pomiaru jakości kształcenia w wyższych uczelniach są rankingi publikowane w środkach masowego przekazu („Rzeczpospolita” i „Perspektywy”, „Wprost”, „Polityka” czy „Newsweek”).

Z reguły do sporządzania „rankingu” wykorzystuje się narzędzia wielowymiarowej analizy porównawczej. Pozycja uczelni zależy od syntetycznego miernika obliczonego na podstawie ważonych charakterystyk (cech) cząstkowych. I tak

¹ Podobne badania przeprowadzone w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu wykazały, że AE Poznań przede wszystkim kształci umiejętność wykonywania analiz gospodarczych (model poznawczy – suma wag 0,55), na drugim planie kształcenia widoczne są dwa niemal równorzędne aspekty edukacji związane z modelami osobowymi (suma wag 0,22) oraz systemu zachowania (suma wag 0,22). Podobnie jak w SGH marginalnie przedstawia się kształcenie ukierunkowane na cele społeczne (suma wag 0,01).

w rankingu „Rzeczypospolitej” i „Perspektyw” w 2006 r. przyjęto następujące wagi.

Dla uczelni akademickich są to²:

prestiz uczelni – 0,30 (wskazania firm, wskazania kadry profesorskiej, wybór olimpijczyków);

siła naukowa – 0,40 (liczba tytułów i stopni naukowych nadanych pracownikom uczelni w stosunku do doktorów habilitowanych i doktorów ogółem);

potencjał naukowy – 0,10 (dobór jakościowy kandydatów, rozpiętość oferty kształcenia, nasycenie kadr, rozwój kadry własnej);

warunki studiowania – 0,20 (dostępność kadr wysoko kwalifikowanych, zasoby biblioteczne, prenumeraty czasopism polskich i zagranicznych, miejsca w czytelni, komputeryzacja biblioteki, możliwość rozwijania zainteresowań naukowych, kulturalnych, sportowych, wspieranie absolwentów przez biura karier);

umiędzynarodowienie uczelni – 0,10 (liczba studentów wyjeżdżających i przyjeżdżających w ramach wymiany zagranicznej, liczba kierunków prowadzonych w językach obcych, liczba studentów studiujących w językach obcych, liczba wykładów prowadzonych w językach obcych, liczba obcokrajowców w przeliczeniu na jednego studenta, prowadzenie przez uczelnię szkoły letniej).

Dla niepublicznych uczelni magisterskich są to:

prestiz – 0,25;

siła intelektualna – 0,40;

warunki studiowania – 0,25;

umiędzynarodowienie uczelni – 0,10.

Dla niepublicznych uczelni licencjackich są to:

prestiz – 0,20;

siła intelektualna – 0,40;

warunki studiowania – 0,35;

umiędzynarodowienie studiów – 0,05.

W 2008 r. w rankingu „Perspektyw” i „Rzeczypospolitej” podstawą klasyfikacji uczelni (rankingu) były:

- prestiz (ocena przez kadre akademicką, wybór olimpijczyków),
- siła naukowa (potencjał naukowy – ocena parametryczna, nadane stopnie naukowe, rozwój kadry własnej, nasycenie kadry o najwyższych kwalifikacjach, uprawnienia do nadawania stopni naukowych, rozpiętość oferty kształcenia),
- warunki studiowania (dostępność dla studentów kadr wysoko kwalifikowanych, stan zbiorów bibliotecznych, komputeryzacja zasobów bibliotecznych, prenumerata polskich i zagranicznych czasopism, zdalny dostęp do zbiorów bibliotecznych, dostępność miejsc do nauki własnej, możliwość rozwijania zainteresowań naukowych i kulturalnych, dostępność uczelni dla studentów zamiejscowych, osiągnięcia sportowe),

² Jak łatwo zauważyć, suma wag nie jest równa 1, lecz wynosi 1,1.

- umiędzynarodowienie (wymiana studencka – wyjazdy, wymiana studencka – przyjazdy, programy studiów prowadzone w językach obcych, studiujący w językach obcych, obcokrajowcy, wykłady w językach obcych, wykładowcy z zagranicy, szkoły letnie).

W „Polityce” zastosowano następujące wagi: pozycję akademicką – 0,30; siłę kadry – 0,35; przyjazne studiowanie – 0,35.

Podstawą rankingu „Wprost” były:

- ocena zaplecza intelektualnego szkoły – maksymalnie 60 pkt (typ kształcenia na wydziałach i kierunkach, jakość wydziałów, instytutów i katedr – waloryzacja KBN; osiągnięcia naukowe kadry – doktoraty, habilitacje, nominacje profesorskie; jakość pracy naukowej – publikacje, granty);
- ocena procesu kształcenia – maksymalnie 20 pkt (jakość programów nauczania, umiejętności dydaktyczne kadry, zaplecze informatyczno-biblioteczne, weryfikacja wiedzy, języki obce);
- ocena szans kariery zawodowej – maksymalnie 15 pkt (popyt na absolwentów na rynku pracy, ocena absolwentów przez pracodawców, „ścieżki kariery”);
- ocena warunków socjalnych studiowania – maksymalnie 5 pkt (jakość i wielkość bazy materialnej, koszt kształcenia, system stypendiów i nagród, baza rekreacyjno-socjalna).

Podstawą rankingu „Newsweeka” jest stosunek liczby absolwentów na kierowniczych stanowiskach w badanych firmach do liczby absolwentów danej uczelni. Miara „jakości” będąca stosunkiem liczby absolwentów na określonych stanowiskach do liczby absolwentów ogółem preferuje uczelnie małe, nie zawsze kształcące na najwyższym poziomie.

6. Zakończenie

Z przytoczonych przykładów widać, że rankingi są próbą pomiaru jakości kształcenia w wyższych uczelniach. Różny jest zestaw cech oraz wag zmiennych, które mają wpływ na pozycję w rankingu. Zmienne charakteryzujące wybrane aspekty szkół wyższych oraz wagi najczęściej mają charakter subiektywny.

Dla danych statystycznych wykorzystanych w rankingu „Perspektyw” z 2001 r. M. Walesiak [5] zastosował uogólnioną miarę odległości. Z przeprowadzonej analizy wynikało, że w rankingu nieprawidłowo dobrane zostały wagi zmiennych. A wagi zmiennych decydują także o pozycji w rankingu.

Z podejściem normatywnym oceny jakości kształcenia silniej są związane zewnętrzne systemy zapewnienia jakości (komisje akredytacyjne) oraz rankingi „Perspektyw” i „Rzeczypospolitej”, „Polityki”, „Wprost”, natomiast z wynikowym podejściem do jakości kształcenia bardziej związany jest ranking „Newsweeka”³.

³ Idea tego rankingu jest dobra, ale wymaga dopracowania.

Wyniki rankingów są różne, bo różne zmienne wykorzystywano w ocenach oraz stosowano różne wagi dla poszczególnych obszarów aktywności wyższych uczelni. Zachodzi więc potrzeba prowadzenia obiektywnych badań nad zestawem zmiennych częściowych charakteryzujących różne aspekty działalności wyższych uczelni oraz nad obiektywnym doбором wag, mających wpływ na syntetyczną miarę jakości kształcenia, a tym samym na wynik rankingu. Tak skonstruowana miara może być podstawą obiektywnego uporządkowania (rankingu) wyższych uczelni.

W związku z koniecznością wdrożenia krajowych ram kwalifikacji priorytetowym kierunkiem badań nad oceną jakości kształcenia jest jednak podejście wynikowe. W tym celu niezbędne będą zdefiniowanie i pomiar efektów kształcenia ocenianej jednostki.

Literatura

- [1] Chmielecka E., *Akredytacja studiów wyższych w Europie i w Polsce – kierunki rozwoju*, [w:] *Wymiar europejski studiów ekonomicznych w Polsce*, red. E. Panka, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2003.
- [2] *Informator*, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych EPOQS, Warszawa 2002.
- [3] *Standardy i wskazówki dotyczące zapewnienia jakości kształcenia w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego*, Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Zapewnienia Jakości w Szkolnictwie Wyższym, Warszawa 2005.
- [4] *Systemy zapewnienia jakości w szkolnictwie wyższym – aspekty praktyczne*, red. D. Wosik, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007.
- [5] Walesiak M., *Uogólniona miara odległości w statystycznej analizie wielowymiarowej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2006.
- [6] *Zapewnienie jakości kształcenia w szkole wyższej*, red. K. Lisiecka, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2001.

SOME PROBLEMS OF EVALUATION AND MEASUREMENT IN THE AREA OF ACADEMIC EDUCATION AND ITS QUALITY

Summary

High quality of education is essential for universities to be efficient. Quality of education and its measurement at Polish universities is in the developmental stage. Increasing the education level results, in a long term, in highly educated and well prepared graduates at the labour market.

The paper highlights some problems of defining the quality of education and the determinants of this quality. The author refers to European standards of external and internal quality management, the role of the State Accreditation Committee and its members as well as students periodic assessment.